

CSABAI LÁSZLÓ

Csáth Géza: Móricz, a betyár

(jelenet)

New York Kávéház, péntek délután. Október eleje. Pazar utolsó lobbanó napfény festi aranyra az amúgy is aranysárga berendezést és eszközöket. Budapest a kínlódó magyar vidékre fittyet hány. Minden ízében pompázatos. A New York is előkelőbb, mintha New Yorkban építették volna.

A *Pesti Napló* asztalánál Bródy Sándor ül, az írófejedelem. Az írókirály természetesen Mikszáth Kálmán, de ő nincs itt, így Bródy aurája sértetlen. Bár a karzaton két úriember, Ingotus (korábban Veigelsberg) Hugó és Heltai (korábban Herzl) Jenő nagy laptervezgetésben vannak. Oda akarnak csördíteni az egész áporodott magyar irodalmi-kulturális-politikai életnek.

Az asztalok, mint csillagrendszerek az univerzumban: csoportba rendeződve. Közöttük a kapcsolatot egy üstökös, a huszártizedesből főpincérré avansált Reisz Gyula tartja. Három dolgot szolgál fel a vendégeknek. Először is kávé (amit itt fekete lének hívnak), hiszen ez egy kávéház. Másodsorban Aszpirint, mert itt sok a művész és egyéb entellektüel, akiknek az ország, a nemzet és az egész létezés nyomasztó gondja fejfájást okoz. Harmadrészt pedig íróholmit, antracéntintát, itatóst és kutyanyelvnek nevezett jegyzetlapot, hisz ha valaki fejében váratlanul megfog an egy zseniális vers- vagy novellásor, azt rögzíteni kell.

Az egyik tartóoszlopnál újságos és kézikönyves pult. Előtte huszonéves fiatalember magazint lapozgat. Szépen szabott, magasán záródó fekete szövetöltönyt visel, melyen mégis látszik a sok mosás. Vele szemben egy barna bőrű, hegyes állú úrinő. Bársonykabátjában, alatta a mellrészen apró varratokkal szegőzött bársonyruhában. Szép kollekció lenne, de rikítóan lila kabátka és a rikítóan zöld ruha együtt még rikítóbb. Ami viszont felkelti a fiatalember figyelmét. A ruhára. És arra, aki benne van. A nő figyelmét viszont már beléptekor felkeltette a fiatalember. Azért ült le vele szemben.

– Uram, maga stíró engem. Nem bánom, legyünk túl rajta, Polanszki Árminné vagyok, özvegy – nyújtja kezét a rikítóan öltözött hölgy.

– Ó, nagyon szomorú vagyok – feleli a fiatalember.

– Amiért itt vagyok, azért szomorú?

– Nem, hanem hogy a férje elhalálozott.

– Ezzel most ne foglalkozunk. Legalábbis ne túlzottan. Csak azért mondtam, hogy... szóval tudja, hogyan áll velem. De még nem is ismerem a nevét!

– Elnézést. Móricz Zsigmond, tisztelettel. Csókolom a kezét – s a fiatalember valóban megcsókolja a hosszú kacsón lévő ujjakat.

Egymás szemébe néznek. A vonzalom nő.

– Hozzájuk tartozik? A firkálgatókhoz? – mutat a nő a többi asztalnál ülőkre.

– Igen, szeretnék oda tartozni.

- No és mit tesz ezért?
- Most egy újság, vagyis *Az Újság* gyermekrovatának vagyok a szerkesztője. De sok novella- és regényötletem van!
- És miért nem írja meg ezeket?
- A felkészülésnél tartok. Két éve járom Szatmárt.
- Szatmárt? Van ott egyáltalán színház meg opera? És társasági élet?
- Parasztemberek vannak. Az ő népmeséiket, népdalaikat, és legfőképp a valós történeteiket gyűjtöm.
- Aha. És mi a véleménye a parasztokról?
- Hogy egy nagy kultúrkinccs őrzői. Meg hogy a többségük látástól vakulásig dolgozik. És cserébe mit kapnak? Igazságos törvények helyett golyót a testükbe, mint Orosházán meg Békéscsabán. Pedig, ha a parasztság legelemibb igényei nincsenek kielégítve, robbanás lesz. Kivándorolnak Amerikába. És itt maradunk munkások meg adófizetők nélkül. Vagy fellázadnak. Mint Dózsa idejében.
- Maga szociálista?
- Én nem vagyok politikus. Csak író. Realista író.
- Realista? Aki a valósággal foglalkozik?
- Pontosan. A látható, tapintható, érezhető, megérthető és ábrázolható valósággal.
- És a parasztokkal.
- Velük legfőképp.
- Az igényeikkel.
- A jogos igényeikkel.
- Azok kielégítésével.
- A kielégítésével.
- No, és mi a véleménye a nők kielégítéséről?

Özvegy Polanszkiné megkéri a fiatal író, hogy várjon a bérháza előtt pár percet, s csak aztán menjen föl hozzá, mert nem jó, ha félreértik a helyzetet a szomszédok, még valami erkölcstelenséggel vádolnák meg.

Mikor Móricz végül halkán kopog az ajtaján, az azonnal kitarul. A nő berántja a férfit, a nappaliba húzza, és mohón vetkőztetni kezdi.

Végignéz az író meztelen testén. Minden porcikáját, az ágyékát is alaposan megsejleli, s kijelenti:

- Úgy látom, maga keresztény.
- Igen. Kálvinista. Baj?
- A legkevésbé. Úgy tapasztaltam, a keresztény férfiak nem finomkodnak az ágyban.
- Mert a többség műveletlen ilyen téren – tárja szét karját restelkedve Móricz.
- Mások szerint lehet, de szerintem inkább őszintén állatiak. Na, jöjjön már!

Az aktus után a nő konyakot tölt mindkettőjüknek, majd felszólítja partnerét, hogy masszírozza a talpát. Móricz tenyere erős, kemény, mégis, vagy éppen ezért, jól végzi a dolgát.

- Író úr, mondja már meg, mi olyan érdekes a parasztookban?

– Minden. A munkájuk, az eszközeik, a szokásaik, a házuk, ahogy a piacra készülnek, ahogy a halottat felkészítik az utolsó útra. És a nyelvük.

– Igen. A szomszédom cselédje is volt helyett vót-ot, azután helyett aut-ot mond.

– És sok Pesten ismeretlen szót használnak. Megőriztek régieket, és kitalálnak újakat. Ezzel a közös magyar nyelvünket gazdagítják.

– Mondjon már néhányat!

– Mit ebédelt ma nagyságád?

– Ma? Volt még tegnapról babcuspájz a lábásban. Meg a sütőben egy libacomb.

– A lábás náluk kaszroj.

– Kaszroj? „Kaszroj”. Nagyon jó. Biztos van kóser kaszroj is. Kóser kaszroj, kóser kaszroj. Még rímel is.

– Igen. Vagyis alliterál. A babcuspájzt pedig úgy mondják: paszulyfőzelék.

– Paszuly? „Paszuly.” Paszuly, paszulyka, fuszulyka, fuszekli. Nagyon tetszik.

– Mivel szokott járni a Margitszigetre?

– Lovaskocsival.

– A fiatal ló Szatmárban: csida.

– Ó, „csida”. Érezni, hogy még kicsi a jószág.

– A burgonyára meg azt mondják: kolompér.

– Kolompér? Bagamérben kolompér.

– Bizonyosan ott is van.

– Tényleg érdekesek ezek a parasztok, egyszer megnéznék egyet

– Maga még soha nem látott magyar parasztot?

– Nem. Vagyis, de igen. Egyszer. Bécsben.

– Bécsbe ment el parasztot látni?

– Igen. A Theater an der Wien-ben megnéztük a *Cigánybárót*. Még szegény férjemmel.

– Azt az ifjabb Strausz írta, egy osztrák, aki nem ismerte a magyar viszonyokat. Ráadásul cigányokról szól a darab, nem parasztokról.

– Tudom. De hát mégis hasonlóak. A cigányok meg a parasztok is szegények, kocsosak...

– Ez igaz. De más az életük. A cigánynak szekér kell meg ló. Vagy hegedű. A parasztnak meg föld.

Ha zsellér, béres, azért vesz meg, hogy szerezzen egy kapavágásnyit. Ha házhelye legalább van, akkor pár négyszögölet. Ha van egy nadrágszív parcellája, akkor még egy ekefordulónyit. Ha kiscsász, akkor még pár holdat. Reggeltől-estig ezzel gyötri magát és a családját. A földszerzés az istene. A nagy, égben lévő Istent imádja a vasárnapi misén, de máskor meg a földszerzés istenének szolgál.

– Na, pont, mint nálunk! – csapja össze kezét az özvegy.

– Tán önök is földműveléssel foglalkoznak? – kérdi Móricz, és nem tud elnyomni egy kaján mosolyt a fejében megjelenő képre, ahogy a nő úriruhában, kalapban meg magas sarkú cipőben tengerit kapál.

– Nem. De nálunk is van egy nagy-nagy evilági isten: a bolt. Melyik nagykereskedő csap be, melyikben lehet megbízni, melyik kuncaft kapjon hitelt, mi kitől vegyünk

fel hitelt, hol érdemes üzlethelyiséget bérelni, honnan vegyük a zacskót, mi legyen a zsákokkal, a ládákkal? Meg a segédek! Ez a samesz ilyen, az olyan, amaz meg... Ennek van ajánlása, annak a nagybátyja jóban van ezzel meg azzal. Állandóan ez apáméknál a téma.

– Az egészen más – mondja kioktatólag Móricz. Aztán elgondolkodik. – Vagy talán mégis igaza van. Nagyon is hasonlóak vagyunk.

– Azt mondja meg író uram, betyárok léteznek-e, vagy csak az újságok találták ki őket.

– Biztosíthatom, hogy léteznek. Többel is személyesen találkoztam.

– És milyenek?

– Van köztük egyszerű, szerencsétlen szegényember. Van ravasz is, akinek két élete van. Nappal tisztos gazda, éjjel rabló.

– Csak a gazdagoktól rabol?

– Rabolnak azok mindenkitől. Bár a Beregben vagy egy „jó betyárnak” nevezett alak. Kocsis Jóska. Az tényleg csak a gazdagokat szokta kifosztani.

– És a rablott holmit a szegényeknek adja?

– Nekik. Meg főleg a szeretőjének.

– Hát az is van neki? – kérdi az özvegy, és szárazon nyel egyet.

– Van neki. Talán több is.

– És hogy néz ki az a Kocsis Jóska?

– Nem túl magas. Keménykötésű figura. Ha megszorítja az ostort, az ingén is kidagadnak az erek. Van bajusza is.

Polanszkiné mámoros tekintettel képzeletben elmagának ezt a vidéki hőst. Aztán megsimogatja Móriczot:

– Hiszen maga is olyanféle. Mint ez a Kocsis Jóska.

– Lehet, ezen még nem gondolkodtam.

– Esetleg... ha legközelebb jön... nem hozna magával olyan betyáros ruhát. Csak hogy jobban elképzelhessem a betyárokat, a paraszti népet.

– Ne kérjen ilyet asszonyom! Nem vagyok én sem maskarás, sem színész, sem cirkszi bohóc – mondja enyhe szemrehányással a hangjában a fiatal író.

– Persze, persze... – visszakozik azonnal az özvegy – Nem mondtam én ezt komolyan. Mit is tartana akkor rólam!

A nő pongyolát kap magára. S ahogy megy teavizet föltenni, hátul kis uszonnyá válik rajta a ruha, míg elől szorosan hozzátapad testéhez, kiemelve annak érett, kívánatos kontúrjait.

„Talán mégis beszerzek egy betyáros mellényt, bőgatyát meg csikós kalapot – fonolgatja magában Móricz. – Hadd örüljön szegény asszony.”